

POMORSKA MOĆ SSSR-a

Pod pomorskom moći¹ podrazumeva se potencijalna mogućnost jedne zemlje u iskorišćavanju mora radi postizanja svojih političkih, ekonomskih i vojnih ciljeva u miru i ratu. Osnovni, međusobno zavisni, činioci koji određuju pomorsku moć jesu: geografski položaj zemlje, njena ekonomska moć (naročito pomorstva i pomorskog saobraćaja), nacionalne osobine, ciljevi opšte i pomorske politike. Instrumenti pomorske moći su snage ratne mornarice (površinski brodovi i podmornice, mornaričko vazduhoplovstvo, mornarička desantna sredstva, itd.), dopunjene snagama trgovačke i ribarske flote. Svrha ovog napisa je da se prikaže razvoj, stanje i mogućnosti pomorskih snaga SSSR-a, njegove trgovačke i ribarske flote, koje ga, po svom sastavu i jačini, čine drugom pomorskom silom na svetu, odmah iza SAD.

Nagli razvoj snaga sovjetske ratne mornarice, trgovačke i ribarske flote i okeanografske delatnosti, čije se prisustvo sve jače oseća na svim okeanima i morima, izaziva veliku uznemirenost na Zapadu, posebno u SAD, koje u tome vide ozbiljnu pretnju njihovoj do sada neosporenoj pomorskoj moći.

Iako je nagli razvoj pomorske moći SSSR-a usledio tek posle drugog svetskog rata, on označava kontinuitet vojnopomorske tradicije carske Rusije, čije je prve temelje ugradio a zatim joj i trasirao put Petar I Veliki. Kao što je poznato, da bi obezbedio morske obale Rusije i njene interese na moru, on je izgradio i organizovao ratnu mornaricu po ugledu na tadašnje najrazvijenije mornarice u Evropi. Tako je ona u doba Napoleonovih i rusko-turskih ratova 1805—07. zauzimala, po broju ratnih brodova, treće mesto u svetu, tj. iza V. Britanije i Francuske. Carska Rusija je, uprkos statusa velike sile, tradicionalno smatrana kao tipična kontinentalna sila, koja se samo retko odlučivala da dejstvuje van svojih granica. Njen geografski položaj karakterisao se time što se velikim delom svojih granica oslanjala na morske obale dvaju arktičkih okeana, blokirane ledom tokom dužeg perioda godine i zatvorenih mora — Baltičkog i Crnog — iz kojih je izlaz na »topla mora« zavisio od vojnopolitičke situacije i njenog odnosa sa državama koje kontrolišu tesnace (Kategat i Skagerrak, Bosfor i Dardanele). Ta ogromna evroazijska kontinentalna Rusija, a posle oktobarske revolucije SSSR, sa oko 22,5 miliona km², ima prema otvorenim i »toplom« morima samo retke »prozore«, međusobno jako uda-

¹ Pojam *pomorska moć* (na engl. *Sea Power*) prvi je teorijski obradio i definisao američki vojnopomorski pisac admiral Mehen. Opširnije o značaju pomorske moći i njenim faktorima — videti *Vojnu enciklopediju*, sv. 7, str. 238.

ljene i prilično nepovezane. Takav geostrategijski položaj uslovio je formiranje četiri samostalne flote za područja (ratišta) Baltičkog, Severnog i Crnog mora i Tihog okeana. S obzirom na veliku udaljenost jednog područja od drugog i strogo kontrolisane tesnace, otežani su manevar i koncentracija ovih pomorskih snaga sa jednog područja na drugo.

Posle oktobarske revolucije i tokom 1920-ih godina, kada je glavna preokupacija nove sovjetske vlasti bila usredotočena na stabilizovanje države i organizovanje privrede, ratna mornarica je, zbog tadanjih nepovoljnih ekonomskih uslova, posebno u industriji, slabo izgrađivana, tako da se period 1921—1928. smatra najnižom osekam u vojnopomorskoj istoriji Rusije i SSSR-a. Taj period bio je uglavnom posvećen obnovi i organizovanju Baltičke i Crnomorske flote, ratne brodogradnje i vojnopomorskog školstva.

U to vreme ratna mornarica, u sklopu oružanih snaga SSSR-a, zadovoljava se strategijom pasivne odbrane, koristeći za to preostale zastarele ratne brodove i obalska utvrđenja, stvaraju neku vrstu tzv. »tvrđavske flote« (*Fortress fleet*). Karakteristično je da se i u takvim uslovima, a pod uticajem nekih profesora u Ratnoj mornaričkoj školi (Petrov i dr.), razvila koncepcija »stare škole«, koja je zagovarala Mehenovu doktrinu pomorske strategije prevlasti na moru, što se moglo izvojevati samo velikim (kapitalnim) ratnim brodovima. Međutim, koncepciju »stare škole« podvrgli su oštroj kritici kao nerealnu, u periodu 1927—32, pristalice »mlade škole«, koji su se zalagali za izgradnju lakih pomorskih snaga, uglavnom od podmornica, razarača, brzih torpednih i patrolnih čamaca. Ovo je i prihvaćeno programom Drugog petogodišnjeg plana 1933, a osnovni zadatak tih snaga trebalo je da bude odbrana i kontrola obalnog područja i priobalnih mora. Međutim, kada je posle 1936. došlo do ukidanja obaveza Vašingtonskog sporazuma iz 1922. o ograničavanju pomorskog naoružanja, a odmah zatim i do naglog zaošttravanja međunarodne situacije zbog agresivne politike fašističkih sila — Nemačke, Japana i Italije — u SSSR se rukovodstvo, pod uticajem Staljina, ponovo vraća na koncepciju »stare škole« o izgradnji jake flote, kao jednog od preduslova koji bi SSSR-u omogućio ulogu velike sile u tadašnjim zategnutim međunarodnim odnosima. Na ovakvu orijentaciju uticala su i iskustva iz španskog građanskog rata, u kome SSSR nije raspolagao odgovarajućim pomorskim snagama za dejstva u udaljenim područjima.

Zato je Trećim petogodišnjim planom (1937) predviđena izgradnja pomorskih snaga za dejstva na otvorenom moru, čime je SSSR trebalo da se uvrsti u vodeće pomorske sile. Tada je započeta izgradnja 3 bojna broda od po 35.000 tona, vršene su pripreme za projektovanje nosača aviona, ali je rat prekinuo taj deo programa. Od 1930. SSSR je izgradio i do početka rata 1941. u službu uvrstio 4 krstarice, 37 razarača, 8 rečnih monitora, 18 patrolnih brodova i 206 podmornica, a u gradnji se zateklo još 10 krstarica, 45 razarača i 91 podmornica.² U toku drugog svetskog rata snage sovjetske RM izvršavale su zadatke u sklopu pojedinih frontova, kojima su sadejstvovala kako u prvom defanzivnom periodu rata tako i docnije, u ofanzivnim operacijama. Ove snage su, uglavnom, pružale podršku KoV na primorskom krilu, evakuisale pomorske baze, izvlačile ljudstvo i

² Herrick Waring Robert, *Soviet Naval Strategy*, Annapolis, 1968. i *Soviet Sea Power*, Washington, 1969.

materijal, zaprečavale, branile i snabdevale opkoljene gradove, izvodile mnoge pomorske desante u okviru podrške primorskom krilu, dejstvovale lakim pomorskim snagama i podmornicama po neprijateljevim pomorskim komunikacijama, izvodile minska i protivminska dejstva, pratile i štatile konvoje, izvršavale mnoge druge zadatke.

Posle drugog svetskog rata SSSR je, našavši se u novoj vojnopoličkoj i strategijskoj situaciji, pristupio preispitivanju svoje pomorske politike, koju je sada trebalo prilagoditi ciljevima jedne svetske sile — koja više nije mogla da ostane u podređenom položaju u odnosu na SAD i V. Britaniju. Postavljeni ciljevi zvanične sovjetske politike: uključivanje u svetsku razmenu i međunarodno tržište, borba za mir u svetu, porast političkog ugleda i međunarodnih obaveza radi suprotstavljanja imperijalističkim i neokolonijalističkim pretenzijama i nasrtajima na nezavisnost socijalističkih i novooslobođenih zemalja (na vojnom i ekonomskom planu) — nametali su SSSR-u izgradnju jake ratne i trgovačke flote.

Razvoj i izgradnja sovjetske ratne mornarice posle rata mogu se podeliti na tri faze. Neposredno posle rata, u tzv. *pripremnom periodu* (I faza), koji će trajati do 1952, sav vojnopomorski napor SSSR-a bio je usmeren na obnovu razorenih brodogradilišnih postrojenja i proširivanje njihovih kapaciteta, kao i na nastavak gradnje ratnih brodova po predratnom flotnom programu, na usavršavanje mornaričkog oružja i opreme. Od 1952. do 1957. (II faza) razvila se gigantska delatnost u ratnoj brodogradnji, u kojoj će se, zajedno sa gradnjama iz I faze, izgraditi 19 krstarica, 104 razarača, 348 podmornica i oko 500 torpednih i patrolnih čamaca. Sovjetski brodograditelji su u ovim gradnjama bili pod uticajem zapadnih brodogradilišnih ostvarenja, posebno Nemačke.³ Tako je od 1947. do 1957. izgrađena flota klasičnog tipa, po taktičko-tehničkim karakteristikama brodova pomalo i zastarela, ali prilagođena potrebama odbrane obala i dejstvima u obalnim morima oko SSSR-a.

Posle izvesnog kolebanja (1955—57) u pogledu mesta i uloge RM u sklopu opšte strategije, tj. da li snage RM orijentisati na odbranu i kontrolu obalnog područja i priobalnih mora ili na ofanzivno dejstvo na okeanima, prihvaćena je ova druga alternativa, pa se 1958. prešlo na sprovođenje jednog ambicioznog flotnog programa (III faza), po kome bi trebalo izgraditi pomorske snage koje bi odgovarale potrebama i ciljevima jedne svetske pomorske supersile. Početak ove III faze, koja još traje, poklapa se nekako sa dolaskom admirala Gorškova na čelo RM. Ta faza flotnog programa zasnivala se na dve bitne ideje: na intenzivnom korišćenju raketa i stvaranju pomorskih snaga za otvoreno more, koje bi mogle da efikasno dejstvuju daleko od svojih obala. Ta ofanzivna komponenta flotnog programa ogleda se u tome što je naglasak dat na gradnju podmornica na nuklearni pogon, naoružanih balističkim i aerodinamičnim (krilatim) raketama, na izgradnju novih tipova raketnih krstarica i razarača, nosača helikoptera i pomorskodesantnih snaga. Materijalni uslovi za realizaciju ovog flotnog programa već su postojali, pogotovu što su sovjetski inženjeri stekli potrebno iskustvo i ovladali savremenom tehnologijom brodogradnje, te su mogli da se prihvate izgradnje modernih rat-

³ Laugier, *URSS à la conquête des mers*, »La Revue Maritime« Francuska, febr. 1969; Mcc Gwire Michael, *Der Hintergrund der Sowjetischen Marinpolitik*, »Marine Rundschau«, Sr Nemačka, okt. 1969.

nih brodova, opremljenih vrlo kvalitetnim naoružanjem, opremom i elektronikom. Paralelno s ovim programom razvijao se i program izgradnje trgovačke i ribarske flote i okeanografske delatnosti, pri čemu se naročito vodilo računa o potrebama i zahtevima RM za njihovo korišćenje u vojne svrhe. Tokom tih poslednjih desetak godina izgrađeno je: 2 nosača helikoptera, oko 8 raketnih krstarica (tipova »Kresta« i »Kinda«), 24 raketna razarača (»Kašin«, »Krupni«, »Kildin«, »Kotlin«), oko 50 eskortnih brodova (»Mirko«, »Petja«), oko 120 raketnih čamaca, veći broj desantnih i pomoćnih brodova i oko 150 podmornica, od kojih 60 na nuklearni pogon.⁴

RATNA MORNARICA

Prema mišljenju maršala Sokolovskog, snage sovjetske ratne mornarice, u kojoj podmornička flota ima glavnu ulogu, angažovale bi se prvenstveno za uništavanje neprijateljevih pomorskih snaga na moru i u bazama — korišćenjem raketnog i torpednog oružja (uključujući i nuklearno), za nanošenje nuklearnih udara po objektima na kopnu, zatim za sprečavanje neprijateljevog pomorskog saobraćaja — presecanjem njegovih pomorskih komunikacija, odnosno zaštitom vlastitih, kao i za odbranu obale i obezbeđenje prevlasti u obalnim vodama i morima koja okružuju SSSR, i u podršci KoV-a na primorskom krilu. Slično je formulisao zadatke i komandant sovjetske RM admiral Gorškov, s tim što je posebno podvukao važnost odbrane od neprijateljevih nuklearnih podmornica naoružanih balističkim raketama »Polaris« i neutralisanja nosača aviona.⁵

Podmorničke snage. Danas sovjetska RM raspolaže sa oko 100 raketnih podmornica, a ukupne podmorničke snage obuhvataju oko 385 podmornica (od kojih 75 na nuklearni pogon), odnosno dvaput više od SAD. Svaka od oko 40 sovjetskih podmornica (tipa G-I i G-II, H-I i H-II) može da ispali po 3 balističke rakete, čiji je domet 350 odnosno 700 nm (1 nm = 1.852 m), a poslednji tipovi imaju domet i 1.500 nm. Oko 60 podmornica (tipa E-I, E-II, J i W) naoružano je aerodinamičnim vođenim raketama dometa do 450 nm. Ove podmornice su prvenstveno namenjene za napad na površinske brodove, a mogu se upotrebiti i protiv strategijskih ciljeva na kopnu. Oko 45 raketnih podmornica je na nuklearni pogon, od kojih 20 (tipa Y i H) imaju balističke rakete.⁶

Danas sve raspoložive sovjetske podmornice zajedno mogu da ispale oko 250 balističkih raketa, što nije mnogo u poređenju sa 41 američkom podmornicom, od kojih je svaka naoružana sa po 16 balističkih raketa »Polaris« (ukupno 656). Međutim, ova se situacija već menja jer je SSSR počeo da proizvodi nuklearne raketne podmornice (tipa Y) koje su po vatrenoj moći približno jednake američkim nuklearnim podmornicama naoružanim balističkim raketama »Polaris«. Pretpostavlja se da SSSR već raspolaže sa 10 ovakvih podmornica, naoružanih sa po 16 balističkih raketa »Serb« (naziv upotrebljavan u zapadnoj literaturi), dometa 1.500 nm, dok će nove verzije imati domet i 2.000 nm. Još 1968. god. komandant

⁴ Laugier, *URSS à la conquête des mers*, »La Revue Maritime«, Francuska, febr. 1969.

⁵ Sokolovski, *Vojna strategija* (prevod s ruskog), Beograd, 1965.

⁶ *Soviet Sea Power*, Washington, 1969; *Jane's Fighting Ships 1970—71*.

sovjetske RM admiral Gorškov je izjavio: . . . »da će podmornice naoružane balističkim raketama moći da nanose uništavajuće udare po stratezijskim ciljevima na moru i kopnu, na hiljadama kilometara udaljenosti«. Američki, pak, stručnjaci smatraju da će početkom sedamdesetih godina, a svakako do 1975, neke od sovjetskih podmorničkih balističkih raketa nositi više bojnih glava.

Shodno sovjetskoj koncepciji da će eventualni svetski rat — ako ga imperijalističke sile započnu — biti trodimenzionalan, glavnu ulogu u njemu imaće masovni raketno-nuklearni udari po najvažnijim vojnim i drugim objektima neprijateljevog ratnog potencijala, i to po celoj dubini njegove teritorije. Te udare stratezijskim raketno-nuklearnim oružjem izvodile bi raketne jedinice stratezijske namene sa lansirnih postolja na kopnu, a oni bi bili dopunjavani dejstvima nuklearnih podmornica naoružanih balističkim raketama, koje bi ih mogle ispaljivati i u zaronjenom stanju (tipovi Y i H-II).⁷

Nove sovjetske podmornice tipa N i V (na nuklearni pogon) i F (klasličnog tipa) raspolažu već sada takvom borbenom efikasnošću, čije se realizovanje očekivalo tek kroz 7 godina. Podmornice tipa N, V i F namenjene su prvenstveno za protivpodmorničku borbu (lovci podmornica). U kategoriji podmornica za napadna dejstva sovjetska RM ima još oko 210 većih i manjih podmornica starijih tipova: Z, R, Q i W. U svakom slučaju nove podmornice su brže i stvaraju mnogo manje brodskih šumova, imaju bolja manevarska svojstva i mogu dublje da rone od podmornica starijih tipova, a opremljene su najsavremenijim detekcionim uređajima. Poboljšani tipovi aerodinamičnih vođenih raketa »površina-površina« mogu se postavljati i na nuklearne podmornice tipa E. Smatra se da ove rakete imaju domet od 180 do 300 nm, jer za ciljeve preko 300 nm potrebna je složenija tehnika, koja zahteva vizuelni kontakt između podmornice i specijalno opremljenog aviona za navođenje. Ovo svakako predstavlja ozbiljan nedostatak i SSSR će nastojati da ga eliminiše; ukoliko u tome uspe, one će se moći vrlo efikasno da koriste protiv ciljeva na kopnu, a budući da rakete lete na malim visinama, to će odbrana od njih biti vrlo otežana. Prema mišljenju američkog sekretara za odbranu Lerda, SSSR može da gradi po jednu nuklearnu podmornicu mesečno. Prosečno svaka treća od ovih podmornica biće naoružana balističkim raketama. Računa se da će do sredine 1970-ih godina SSSR raspolagati sa preko 100 nuklearnih podmornica. Podmornice na nuklearni pogon naoružane balističkim i aerodinamičnim raketama (tipovi Y, H-II, E-I i E-II, C) i protivpodmorničke podmornice —lovci (tipovi N i V) predstavljaju osnovne snage podmorničke flote SSSR-a.

Prema podacima iz zapadne štampe,⁸ sovjetske podmorničke snage ovako su bile raspoređene na dan 1. januara 1971.

⁷ Sokolovski, *Vojna strategija* (prevod s ruskog), Beograd, 1965.

⁸ Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 1970—71*, London, 1970; *Activité de la flotte soviétique en 1970*, »Revue de défense nationale«, Francuska, febr. 1971.

u sastavu <i>strategijskih snaga</i> :	Severno more	Baltičko more	Crno more	Tihi okean	ukupno
nuklearne podmornice naoružane balističkim raketama	16	—	—	6	22 ¹⁾
podmornice na dizel-pogon sa balističkim raketama	14	—	—	6	20 ²⁾
<i>u sastavu flota:</i>					
nuklearne podmornice	30	—	—	30	60 ³⁾
podmornice na dizel-pogon	90	65	40	65	260 ⁴⁾

1) od čega 12 tipa Y i 10 tipa H-1 (H-1 imaju 3 balističke rakete SSN-5, dometa 1.300 km);

2) naoružane sa po 3 balističke rakete SSN-5 i SSN-4, dometa 700 km;

3) od čega 30 naoružanih aerodinamičnim raketama;

4) od čega 25—35 naoružanih aerodinamičnim raketama.

Površinske snage. Karakteristična je situacija sa sovjetskim površinskim ratnim brodovima. Samo 1% tih brodova u sovjetskoj RM je staro preko 20 godina, prema 58% u američkoj RM. Na primer, prosečna starost površinskih ratnih brodova 6. američke flote, koja je stacionirana u Sredozemnom moru, iznosi 18,3 godine.

Starost američkih i sovjetskih ratnih brodova koji su se nalazili u aktivnoj službi početkom 1969.

godine	od 0-4		od 5-9		od 10-14		od 15-19		preko 19		ukupno brodova	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%		
SAD	108	12,2%	96	10,7%	130	14,6%	39	4,5%	521	58%	894	100%
SSSR	431	27,4%	486	30,8%	589	37,4%	67	4,3%	2	0,1%	1575	100%

N a p o m e n a: ovde nisu uzeti u obzir pomoćni brodovi, u kom bi slučaju procenat brodova starosti preko 19 godina još više porastao (podaci uzeti iz »Marine Rundschau«, SR Nemačka, br. 1/1971).

Prema izjavama nekih američkih mornaričkih stručnjaka, novi tipovi sovjetskih površinskih brodova imaju naoružanje, elektroniku i komandno-računarske uređaje koji se mogu smatrati da su na nivou američkih. Konstrukcija broskog trupa je naročito kvalitetna, što obezbe-

⁹ *Soviet Sea Power*, Washington, 1969.

duje solidna pomoračka svojstva brodovima. Najnoviji tipovi brodova konstruisani su tako da pružaju zaštitu posadi od dejstva nuklearnih, bakterioloških i hemijskih oružja.⁹

Prema podacima iz zapadne štampe,¹⁰ približni raspored sovjetskih površinskih brodova po flotama na dan 1. januara 1971. bio je sledeći:

vrste brodova	Severna flota	Baltička flota	Crnomor-Tihookeanska flota		ukupno
nosača helikoptera	—	—	2	—	2
raketnih krstarica	3	—	4	3	10
klasičnih krstarica	1	4	4	3	12
razarača i eskortnih brodova	40	40	55	45	180
raketnih čamaca i patrolnih brodova	40	50	20	60	170
torpednih, patrolnih čamaca, minolovaca, desantnih i ostalih brodova	nema podataka	nema podataka	nema podataka	nema podataka	—

Sovjetske pomorske snage u Sredozemlju, čiji sastav najčešće zavisi od razvoja situacije u tom nemirnom području, a obično se kreće između 30—70 brodova raznih vrsta i tipova, sastavljene su od elemenata Severne, Baltičke i Crnomorske flote. U sastavu sovjetske flote u Sredozemnom moru, bez obzira na ukupan broj brodova, stalno se nalaze: 1 nosač helikoptera, 1—2 krstarice, 12—14 razarača i oko 10 podmornica, od kojih 1—2 na nuklearni pogon.¹¹ Karakteristična je situacija i u Baltičkom moru, gde je SSSR konfrontiran sa pomorskim snagama NATO-pakta. U tom području su zadatke NATO-a preuzele na sebe pomorske snage SR Nemačke i Danske, kao prvi borbeni ešelon, iza kojih stoje (kao podrška) pomorske snage sa Atlantika. SSSR, sa svojim saveznicima iz Varšavskog pakta, ima u tom području vrlo veliku nadmoćnost u brodovima.¹²

Protivpodmornička borba. Dok je sovjetska RM razvila jake podmorničke snage za dejstva protiv protivničkih pomorskih komunikacija, posebno u vodama koje okružuju evropski kontinent, dotle su mogućnosti njene protivpodmorničke borbe prilično ograničene, pa je potrebno još dosta napora da se i u tom pogledu dostigne željena efikasnost. Sovjetska RM izostaje iza američke naročito u pogledu sredstava za borbu protiv nuklearnih podmornica, zbog čega se ulažu veliki naponi u razvoj tih sredstava i taktike, naročito za borbu protiv američkih nuklearnih podmornica naoružanih raketama »Polaris«. Sovjetska poboljšanja na polju protivpodmorničke borbe za sada se ogledaju u primeni radara za otkrivanje podmornica, prislušnih radio-plutača za smeranje zaronjenih pod-

¹⁰ *Soviet Sea Power*, Washington, 1969; *Activité de la flotte soviétique en 1970*, »Revue de défense nationale«, Francuska, febr. 1971.

¹¹ Sikavica, *Čiro: Supersile na moru*, NIN, br. 1070 od 11. VII 1971.

¹² Floti od 55 većih ratnih brodova (krstarica, razarača, velikih eskortnih brodova) kojima raspolaže Varšavski pakt, NATO može da suprotstavi 19 brodova slične veličine; u odnosu na 66 podmornica Varšavskog pakta, NATO ima 15; odnos u patrolnim brodovima je 146: 9 u korist Varšavskog pakta; u odnosu na 247 borbenih čamaca Varšavskog pakta, od kojih su 63 raketna, NATO raspolaže sa 56, od kojih nijedan nije naoružan raketama (*Atlantische Welt*, br. 7/1970).

mornica i magnetodetektorskih sistema koji otkrivaju prisutnost podmornice. I ova sredstva za sada izostaju iza sličnih koja su u upotrebi u američkoj RM, ali se očekuje da u bliskoj budućnosti i ona dostignu nivo američkih.

Sovjetska RM čini velike napore da bi razvila efikasnu protivpodmorničku taktiku kojom bi se suprotstavila američkim podmornicama naoružanim raketama »Polaris«, koje predstavljaju veliku opasnost za SSSR. U jednom opštem (svetskom) ratu verovatno bi sovjetskim raketama bile napadnute baze američkih podmornica naoružanih raketama »Polaris« i njihova komandnoupravljačka mesta. Međutim, glavnu opasnost za SSSR predstavljaju američke podmornice koje se nalaze na svojim borbenim pozicijama. Najverovatnije je da će se protivu njih angažovati sovjetsko protivpodmorničko vazduhoplovstvo, uključujući i ono sa nosača helikoptera, zatim raketni i protivpodmornički brodovi i podmornice — loveci, (tipovi N, V i F), koji bi dejstvovali u područjima odakle bi se mogle lansirati rakete »Polaris«, kao što su, npr., Severno i Norveško more. Verovatno će SSSR pratiti američke podmornice naoružane raketama »Polaris« kada napuštaju svoje baze ili uplovljavaju u njih, u koju svrhu mogu da koriste i svoje ribarske brodove raspoređene u područjima oko tih baza da bi osmatrali kretanje podmornica.

Mornarički stručnjaci zapadnih zemalja sa velikom pažnjom prate razvoj sovjetske protivpodmorničke taktike. Analizom podataka dobijenih osmatranjem aktivnosti sovjetskih pomorskih snaga u Sredozemnom moru, oni nastoje da »otkriju« njihovu taktiku, posebno ulogu nosača helikoptera. Prema zapadnim izvorima, nosač helikoptera »Moskva« proveo je skoro 6 nedelja u vežbama iz protivpodmorničke odbrane, pri čemu su korištene sovjetske nuklearne i konvencionalne podmornice, koje su u vežbi »igrale« ulogu protivnika.¹³

Pomorskodesantnim snagama SSSR poklanja poslednjih godina naročitu pažnju, a njihovo uvežbavanje uključeno je u program manevara koje zemlje — članice Varšavskog pakta redovno održavaju svake godine. U poslednjoj deceniji SSSR intenzivno razvija pomorskodesantnu tehniku i taktiku, formira pomorskodesantne jedinice, koje su, istina, i ranije postojale i već imaju tradiciju, ali su posle rata sticajem okolnosti bile prilično zapostavljene. Smatra se da jačina mornaričke pešadije iznosi oko 15.000 ljudi, koji se broj stalno povećava.¹⁴ Pored nosača helikoptera tipa »Moskva«, koji je prvenstveno namenjen za protivpodmornička dejstva, a čija se upotreba predviđa i za vazdušne desante, grade se novi tipovi desantnih brodova »Aligator« od 4000 t, koji mogu da prevoze do 25 tenkova, odnosno kompletan bataljon mornaričke pešadije sa njegovim borbenim sredstvima. Brodovi tipa »Polnočni«, kojih već ima oko 40, imaju kapacitet prevoza oko 10 tenkova. Posle izraelsko-arapskog rata 1967. pojačan je tempo izgradnje sovjetskih pomorskodesantnih snaga, koje treba da budu osposobljene za izvođenje pomorskodesantnih operacija većih razmera.¹⁵ Početkom 1971. god. SSSR je raspomagao sa oko 150 desantnih brodova, preko 200 tona deplasmana i velikim brojem desantnih sredstava.

¹³ *Soviet Sea Power*, Washington, 1969.

¹⁴ *The Military Balance 1970—71*, London, 1970.

¹⁵ Mcc Gwire, *Die Gegenwärtige Aufgaben und Fähigkeiten der Sowjetflotte*, »Marine Rundschau«, SR Nemačka, br. 6/1969.

Brodovi za logističku podršku. Sovjetska ratna mornarica ima prilično problema, a i malo iskustava, u pogledu snabdevanja svojih pomorskih snaga na otvorenom moru, te poslednjih godina ulaže velike napore u izgradnji odgovarajućih vrsta pomoćnih brodova za snabdevanje flotnih jedinica, posebno podmornica. Od brodova za pozadinsku podršku danas postoji oko 50 tankera, 20 snabdevačkih brodova, 25 transportnih, 50 matičnih, te veći broj brodova za spasavanje, flotnih remorkera, ledolomaca, itd. Treba istaći specijalno građene matične brodove za nuklearne podmornice (tip *Ugra*, depl. 6000 t), za snabdevanje raketama (tip *Lama*, depl. 5000 t) i za materijalne potrebe (tip *Don*, depl. 4750 t). SSSR raspolaže najvećim brojem ledolomaca na svetu, od kojih je jedan i na nuklearni pogon (»Lenjin«).

Mornaričko vazduhoplovstvo. Potpuno odsustvo nosača aviona u sovjetskoj floti predstavlja njen glavni nedostatak, jer je flota lišena ukrajnog vazduhoplovstva. No, činjenica je da će SSSR u sledećih nekoliko godina moći da prilagodi svoje nosače helikoptera za korišćenje aviona za vertikalno poletanje i sletanje (V/STOL), pa će time znatno popraviti sadašnju situaciju na tome polju. RM SSSR-a ulaže velike napore u razvoj te vrste aviona.

Vazduhoplovstvo RM je bazirano na kopnenim aerodromima, koji su pretežno raspoređeni duž severozapadne obale SSSR i obala Crnog mora. Pored 500 srednjih bombardera, koji uglavnom potiču iz kopnenog vazduhoplovstva, RM raspolaže još sa: 300 aviona bombardera tipa *Tu-16*, velikog radijusa dejstva (oko 2000 milja), koji su naoružani raketama »vazduh-površina«, a čija je osnovna namena nanošenje udara po neprijateljskim pomorskim snagama, i sa oko 100 aviona istog tipa, adaptiranih kao avioni-cisterne za snabdevanje gorivom u vazduhu (delimično je počela zamena ovih aviona novim tipom *Tu-22 Blinder*); za strategijsko izviđanje postoji oko 50 aviona tipa *Tu-20 Bears* i oko 50 aviona tipa *Il-28* torpedonosaca. Za potrebe protivpodmorničke borbe postoji oko 60 hidroaviona tipa *Be-6 Madge* i amfibije *Be-12 Mail*, zatim oko 100 helikoptera tipa *Mi-4 Hound* i *Ka-25A Hormone*.¹⁶ Transportna avijacija ima u svom sastavu oko 200 aviona raznih tipova.

TRGOVAČKA MORNARICA

Ekspanzija sovjetske trgovačke flote započeta je krajem 1950-ih godina, kada je Hruščov bio prvi sekretar Partije. Namera rukovodstva SSSR-a je bila da tradicionalnoj političkoj taktici doda i intenzivnu ekonomsku penetraciju, putem proširivanja trgovine sa raznim zemljama, kao i prodorom u nerazvijena područja sveta.

Od formiranja ministarstva za trgovačku mornaricu 1954, tonaža trgovačke flote toliko je rasla da je sa 12-og mesta u svetu 1958. došla na 5-o mesto 1968. god. Godine 1958. imao je SSSR 2,8 miliona BRT trgovačkog brodovlja, da bi se 1963. ta brojka popela na 5,5 miliona BRT, a krajem 1970. na 13,704.000 BRT. Računa se da će 1980. tonaža sovjetske trgovačke flote iznositi oko 20 miliona BRT, a da će već 1975. SAD biti prevaziđene u tonaži. Između 1958. i 1965. procenat učešća brodarske in-

¹⁶ *The Military Balance 1970—71*, London, 1970; sve ove oznake se upotrebljavaju u zapadnoj literaturi.

dustrije u celokupnom nacionalnom prometu porastao je od 8,5% na 10,3%. Dok su 1958. sovjetski trgovački brodovi prevezli 71 milion tona, u 1967. taj se broj popeo na 144 miliona.¹⁷ SSSR naročito poklanja pažnju gradnji brodova koji se u slučaju rata mogu efikasno da koriste za snabdevanje ratnih brodova (tip »Poltava« od 17.000 BRT, brzine 17 čv. i tanker tipa »Pekin« od 31.000 BRT, brzine 18 čv.). U sovjetskoj trgovačkoj mornarici je karakteristično da su 4 od 5 brodova ispod 10 godina starosti, dok su u američkoj trgovačkoj mornarici 4 od 5 brodova građeni za vreme drugog svetskog rata. Danas sovjetska trgovačka flota raspolaže znatnim potencijalom za prevoz oružanih snaga. Tako, npr., njeni brodovi su prevozili rakete na Kubu 1962. U 1967. Severni Vijetnam su snabdevala 433 sovjetska broda. Konstruktivno-tehničke i pogonske osobine sovjetskih trgovačkih brodova najbolje pokazuju njihove potencijalne vojne mogućnosti.¹⁸

Karakteristično je nastojanje SSSR-a da smanji cenu pomorskog prevoza, kako bi što jače konkurisao u pomorskom prometu zapadnim trgovačkim mornaricama.

RIBARSKA FLOTA

Sovjetski ribari takođe doprinose širenju uticaja SSSR-a u svetu jer njihovi brodovi snabdevaju ribom i njenim produktima mnoge nerazvijene zemlje. Obimna pomoć u oblasti ribarstva pružena je Indiji, Cejlonu, Tanzaniji i Severnom Vijetnamu, a u program pomoći uključen je i razvoj ribarskih luka koje bi opremali i njima rukovodili sovjetski stručnjaci. Tom sovjetskom pomoći u ribarstvu obuhvaćeno je oko 20 zemalja.

Danas tonaža sovjetske ribarske flote iznosi oko 6 miliona BRT prema 1/2 miliona, koliko za sada imaju SAD. Ceni se da SSSR raspolaže sa 3.200—4.000 ribarskih brodova za otvoreno more. Sovjetsko ministarstvo za ribarstvo planira u tekućem petogodišnjem planu izgradnju još oko 1.500 ribarskih brodova.¹⁸ U ratu bi svi ovi ribarski brodovi, koji imaju odlične pomoračke osobine, mogli da budu upotrebljeni za mnogobrojne mornaričke zadatke kao minolovci, patrolni brodovi i dr. Prema tome, ribarska flota predstavlja veliki doprinos ratnoj mornarici, ne samo u pogledu brodova već i za obuku posada u najtežim vremenskim uslovima službe na moru.

OKEANOGRAFSKA DELATNOST

Sovjetska okeanografija je 1960-ih godina razvila delatnost velikih razmera na svim okeanima i postala vrlo efikasna u svojim istraživačkim radovima. Za vreme geofizičke godine 1957—58, SSSR je od svih zemalja koje su učestvovala realizovao najveći okeanografski program. Sovjetski naponi na tom polju mogu se uporediti sa onim SAD, ali se znatno razlikuju po težištu i kvalitetu. Dok SAD prednjače u pogledu izgradnje polarnih baza, dotle je SSSR, prema mišljenju američkih okeanografskih stručnjaka, preuzeo vodstvo u onim aktivnostima koje su u vezi sa vojnim aspektom okeanografskih istraživanja i koje služe potrebama ratne mornarice, naročito za njena podmornička dejstva (merenje dubina, tem-

¹⁷ *Soviet Sea Power*, Washington, 1969.

¹⁸ *Soviet Sea Power*, Washington, 1969.

peratura i slanosti mora, proučavanje morskih struja, prikupljanje meteoroloških podataka, ispitivanje morskog dna i sl.). SSSR je od 1945. do 1969. izgradio oko 200 okeanografskih i hidrografskih brodova, od kojih neki imaju od 5.000 do 12.000 BRT, koji su opremljeni najmodernijim instrumentima, a nose i helikoptere. U okeanografskoj delatnosti zaposleno je oko 9.000 ljudi, dok SAD imaju oko 150 okeanografskih brodova, a u toj delatnosti je zaposleno 3.500 ljudi.¹⁹

Rezimirajući do sada rečeno, može se zaključiti da SSSR u posleratnom periodu, a naročito u poslednjoj deceniji, sprovodi jedan dobro koordinirani pomorski program, koji, pored izgradnje pomorskih snaga, paralelno obuhvata trgovačku i ribarsku flotu, pomorske baze, luke i lučka postrojenja, industriju brodogradnje, okeanografiju — tj. sve ono što može da posluži ekspanziji njegove pomorske moći, pomoću koje on postiže političke, ideološke, ekonomske i vojne ciljeve.

Upoređujući mornaričke snage SAD i SSSR-a, američki stručnjaci Centra za strategijske studije (*Centre for Strategic and International Studies*) procenjuju da je SSSR skoro nadmašio SAD u konvencionalnim podmornicama i brodskim raketnim projektilima »površina-površina«, a u pogledu nuklearnih podmornica naoružanih projektilima »Polaris« i nosača helikoptera već hvata korak sa SAD; što se tiče logističke podrške, protivpodmorničke borbe, pomorskodesantnih mogućnosti, a naročito ukrcanog vazduhoplovstva (nosača aviona) SSSR izostaje.²⁰ Međutim, činjenica je da SSSR, razvojem svojih pomorskih snaga, može danas da predstavlja ozbiljnu pretnju snagama SAD i njihovih saveznika tamo gde se ranije nije mogla ni da zamisli prisutnost nekih njegovih značajnijih vojnopomorskih jedinica. Prema tome, ne zvuči više kao fraza izjava admirala Gorškova da se: »... zastava sovjetske ratne mornarice sada ponovo vije po svim okeanima sveta i da će SAD pre ili kasnije morati da shvate da one nemaju više aposlutnu prevlast na moru«. SSSR već sada raspolaže takvim pomorskodesantnim mogućnostima da je u stanju da pošalje snage osrednje jačine u udaljena područja, bilo u cilju intervencije ili po pozivu pojedinih zemalja, kako bi pomogao da se takve zemlje zaštite od agresije. Moćna sovjetska podmornička flota već predstavlja potencijalnu opasnost po glavne pomorske komunikacije Zapada.

Ta činjenica posebno zabrinjava SAD i njihove saveznike u sklopu raznih paktova. Sadašnja prisutnost sovjetske flote u Sredozemnom moru postala je realnost, a značaj te flote za postizanje političko-strategijskih ciljeva SSSR-a u tom delu sveta dobro je poznat.²¹

Znatan broj sovjetskih ratnih brodova prisutan je i u Norveškom moru i u severnom Atlantiku. Već je 1968. primećeno da se sovjetske podmornice, neke i nuklearne, pojavljuju u srednjem delu Atlantika, u okolini Bermudskih i Azorskih ostrva.

Prema nekim zapadnim izvorima, sovjetska RM ima bar 1—3 podmornice naoružane balističkim projektilima, koje po 6 do 8 nedelja krstare u određenim rejonima, na 800—1000 nm, ispred obala SAD. Ovaj broj

¹⁹ Salitter Michael, *Die sowjetische Marine als politisches instrument*, »Wehrkunde«, maj 1970.

²⁰ *Soviet Sea Power*, Washington, 1969.

²¹ Detaljnije o politici i strategijskim ciljevima SSSR-a i SAD u Sredozemlju videti članak *Politika velikih sila u Mediteranu i položaj SFRJ*, od D. Miljanića, *Pomorski zbornik*, knj. 7, Zadar.

će se verovatno povećati kada pristignu nove raketne podmornice (sa po 16 lansirnih raketnih cevi) i kada uđu u službu specijalni brodovi za snabdevanje. Prema tome, posmatrajući današnju situaciju na Atlantiku može se očekivati da će se u dogledno vreme, s obzirom na mogućnost korišćenja baza na Kubi, sovjetske pomorske snage uspešno takmičiti sa pomorskim snagama SAD u karipskom području i u južnom Atlantiku. Tada će držanje Kube, ili neke druge južnoameričke države koja je prijateljski naklonjena prema SSSR-u u »izolaciji«, za SAD biti mnogo teže, i izlagaće ih mnogo većem riziku zbog njihove eskalacije — ukoliko bi se sovjetske pomorske snage odlučile da reaguju.

Godine 1970. SSSR je učinio veliki skok angažujući se u području Indijskog okeana i dovodeći tu najpre ribarske brodove. Zatim je postigao sporazum o korišćenju »prijateljskih« luka u Trinkomaliju na Cejlonu, ostrvu Sokotri (južni Jemen) i na ostrvu Mauricijusu. Sokotra, Mauricijus i Cejlon — to je trougao koji pokriva morski put od Rta Dobre nade (komunikacije velikih petrolejskih tankera) i sva područja u Persijskom zalivu i istočnoj Africi koja su danas predmet političkih raspi. Na nedavno održanom sastanku zemalja Britanskog Komonvelta u Singapuru (januara 1971), britanski premijer Hit je pravdao odluku svoje vlade da obnovi britanske isporuke oružja rasističkoj vladi Južne Afrike kao neophodnu zbog »fenomenalne ekspanzije« sovjetskih pomorskih snaga u Indijskom okeanu, dodavši da je SSSR u Mediteranu više postigao u proteklih 5 godina nego carska Rusija za 200 godina. »Pokazivanjem zastave« u području Indijskog okeana, sovjetski ratni brodovi nesumnjivo pojačavaju politički uticaj SSSR u zemljama kojima on pruža vojnu pomoć, kao što su npr. Nigerija, Somalija, Jemen, Irak i Indija. Kada se ponovo bude otvorio Suecki kanal, pomorsko prisustvo SSSR-a u Indijskom okeanu još će se jače osetiti.

Jedinice sovjetske Tihookeanske flote često operišu u Beringovom, Japanskom i Istočnokineskom moru, dok se Ohotsko more smatra najvećim »jezerom« SSSR-a. Za sada se sovjetske pomorske snage drže van voda Južnokineskog mora, pošto u tom području krstare američke pomorske snage, angažovane u vezi sa dejstvima u Južnom Vijetnamu.

Kapetan fregate u penz.
Damjan BRATIĆ

LITERATURA:

- Miljanić, Dušan: *Mjesto i uloga flote u oružanim snagama SSSR-a*, »Vojno delo«, br. 6/1967.;
- Herrick, Waring Robert: *Soviet Naval Strategy*, Annapolis, 1968.;
- *Soviet Sea Power*, Centre for Strategic and International Studies, Washington, 1969.;
- Laugier: *URSS à la conquête des mers*, »Revue maritime«, februar 1969.;
- McC Gwire, Michael: *Die Gegenwärtige Aufgaben und Fähigkeiten der Sowjetflotte*, »Marine Rundschau«, br. 6/1969.;
- Salitter, Michael: *Die Sowjetische marine als politisches instrument*, »Wehrkunde«, maj 1970.;
- Vego, Milan: *Sovjetska ratna mornarica*, »Vojno delo«, br. 4/1970.;
- Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 1970—1971*, London, 1970.;
- *Jane's Fighting Ships, 1970—71*;
- *Activité de la flotte soviétique en 1970*, »Revue de défense nationale«, februar 1971.;
- *US and Soviet Naval Strategies*, Navy, br. 4/1971.